

Sverige

Slöjdämnet situation, utveckling och forskning under 2009–2018

Peter Hasselskog, Annelie Holmberg & Stina Westerlund

Perioden 2009–2018 har varit mycket händelserik för slöjdfältet i Sverige. Den svenska grundskolan har fått en ny läroplan inklusive ny kursplan för slöjdämnet. Lärarutbildningen har förnyats och reviderats ett flertal gånger. Antalet disputationer med anknytning till slöjdämnet har under perioden ökat jämfört med tidigare. I föreliggande text analyseras slöjdfältets utveckling utifrån ett utbildningsekologiskt ramverk och ur flera perspektiv. Ett läroplansteoretiskt perspektiv synliggör förändrade förutsättningar genom policy och olika styrdokument, vilka syftar till konsekvenser i praktiken inom såväl grundskola som lärarutbildning. Här riktas fokus mot de olika reformer som påverkat slöjdområdet, samt den nya läroplanens faktiska genomslag. Ett utbildningsekologiskt perspektiv bidrar till att förtydliga bilden av slöjdämnet inom såväl en pedagogisk, vetenskaplig som samhälllig kontext. Analys av tidsperioden visar att förändringar i lärarutbildning och ny kursplan för grundskolan kommit att påverka slöjdundervisningen, men att i policy avsedda förändringar inte fullt ut realiserats. Påståendet stöds bland annat av den nationella ämnesutvärderingen av grundskolans slöjdämne som genomfördes 2015. Verksamheten kan kritiseras för bristande likvärdighet i såväl grundskola som inom lärarutbildning. Det svenska slöjdfältet är ännu ett ungt forskningsområde som först år 2013 erhöll sin första professor. Efter att tio doktorander disputerat och ett förhållandevis stort antal studier publicerats inom fältet under den aktuella perioden har möjligheterna till forskarutbildning minskat. Avsaknaden av ett gemensamt nationellt forskningsämne försvagar och försvårar nödvändig utveckling. Det sammantagna resultatet visar att slöjdfältet som helhet står relativt starkt, men att det också står inför utmaningar i såväl grundskola och lärarutbildning och gällande att realisera ett slöjdämne på vetenskaplig grund.

Sökord: Slöjd, slöjdämnet, slöjdlärarutbildning, slöjdforskning, utbildningsekologiskt perspektiv

Inledning

Denna artikel behandlar det svenska slöjdfältet och avser att utifrån tidsperioden 2009–2018 sammanfatta: *nuläget* för slöjdämnet i de olika skolformerna, *forskningsläget* utifrån slöjdforskning i form av avhandlingar och större forskningsprojekt, och *framtidsläget* utifrån en tentativ analys av den samlade beskrivningen av läget och utvecklingstendenser under de senaste tio åren. Artikeln utgör en uppföljning av en tidigare sammanställning från 2008 (Bergqvist m fl, 2008).

En slående skillnad mellan tidsdokumentet från 2008 och beskrivningen av tidsperioden 2009–2018 är att slöjdämnet tidigare utgick från en målrelaterad läroplan och kursplan för slöjd medan nu gällande läroplan *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*, Lgr 11, (Skolverket, 2017a) närmast kan beskrivas som resultatfokuserad i den bemärkelsen att mål formulerats för att i högre grad kunna mätas utifrån grad av måluppfyllelse och därmed har anpassats till ökade krav på bedömning, kunskapstest och extern utvärdering (Carlgren, 2015; Sundberg, 2015). Vad gäller framtidsläget orienterar man sig i sammanställningen från 2008 tankemässigt ”inifrån” slöjdämnet och betonar behovet av att utifrån teoribildning baserad på forskning kunna förtydliga ämnets betydelse genom studier av hur kunskap konstrueras i slöjd. Den helhetssyn på elevers arbete och lärande som är karaktäristisk för skolämnet slöjd och som integrerar tanke och handling lyfts fram som ämnets bidrag till skolan generellt. Samtidigt betonas vikten av att framgent utveckla det professionella ämnesspråket

för att kunna uttrycka slöjdkunskapens tysta dimensioner och därmed stärka ämnets roll. En betydande mängd reformer under perioden 2009–2018 ger vid handen att förändring kanske inte drivs inifrån slöjdamnet, utan snarare är beroende av snabba yttre förändringar som ändrar förutsättningarna och som slöjdamnet och dess företrädare har att förhålla sig till.

Ett övergripande syfte med artikeln är att genom en analys av skeenden skildra den pedagogiska slöjden under åren 2009–2018, för att därigenom peka på utmaningar och möjligheter för framtidens slöjd. I artikeln söker vi svar på följande frågeställningar: Hur har förutsättningarna för utbildning och forskning i slöjd förändrats under tidsperioden? Vilka konsekvenser har de förändrade förutsättningarna fått i praktiken för utbildning och forskning? Hur inverkar slöjd i ungdomsskola, lärarutbildning och forskning på varandra? Avslutningsvis riktar vi blicken mot framtiden genom att fråga oss: Vilka tendenser med bäring på slöjd blir synliga och hur kan slöjdamnet fortsatt utvecklas?

Bakgrund

Det svenska slöjdamnet infördes i slutet av 1800-talet och syftade till att allsidigt utveckla individen genom skolning av hand och tanke (Hartman, 2014). Slöjdamnet har därefter genomgått en rad genomgripande förändringar i takt med samhällets utveckling. Den tidiga slöjdens fokus på kroppslig fostran genom skapande av nyttoföremål har förskjutits till ett modernt, obligatoriskt skolämne som fokuserar idébaserade arbetsprocesser och problemlösning i en större bredd av material, och där estetiska och kommunikativa aspekter betonas. Vad gäller lärarutbildningen skedde den initialt vid särskilda seminarier, bland annat som en breddning av folkskollärares och småskollärarynnors utbildning, för att sedan övergå till en mer specialiserad facklärarutbildning (Hartman, 2014). Den tidigare seminarietraditionen bröts 1977 genom att lärarutbildningen akademiserades och inleddes i universiteten. Utvecklingen ligger i linje med större samhällsomvandlingar i form av akademisering och professionalisering av olika yrkesområden, däribland lärares arbete (Borg, 2007; Brante, 2014). Förändrade förutsättningar för slöjdlärarutbildningen ger upphov till vad som kan tolkas som en fragmentisering av slöjdlärares kunskaper (Borg, 2016a), detta samtidigt som det moderna slöjdamnet expanderat och numera omfattar slöjdens betydelse för den skapande individen såväl som slöjdens roll i samhället.

Slöjd i grundskolan har också på senare tid varit ett aktuellt ämne i svensk samhällsdebatt. Ett exempel är det så kallade ”smörknivsupproret” där en ledarskribent vid en kvällstidning i en krönika med rubriken *Hur många smörknivar tål Sverige?* (Marteus, 2016, 5 januari) ifrågasatte slöjdamnets relevans som obligatoriskt skolämne. Inlägget kom att bli startpunkt för en intensiv debatt kring ämnets betydelse i nutid. Intensiteten i meningsutbytet indikerar att slöjdamnet är under förändringstryck, ett tryck som ger återklang även inom lärarutbildning och forskning.

Teori och metod

Olika reformer och förändringar i policy och styrande dokument har, på olika nivåer inom slöjdfältet, inverkat på slöjdamnets förutsättningar under det senaste decenniet. Ball (2011) beskriver policyprocessen som additiv genom att aspekter läggs till, och iterativ, det vill säga ett upprepande i omgångar, loopar eller återfallande i brott. Han förklarar processen som tolkningar och översättningar beroende av institutionella, hävdvunna värden och intressen förankrade i det särskilda sammanhanget och ibland driven av nödvändighet. Policy inom utbildning rör sig på så sätt om ”configuration” och ”re-configuration” för att kunna gjuta stabilitet i en institution, eller en tradition, som på något sätt hotas av förändring, av själva sammanhanget den befinner sig i eller av rådande policy samtidigt som viss instabilitet och osäkerhet utgör normaltilståndet (Ball, 2011, s. 637). Institutionen är i detta fall det svenska slöjdfältet med skolämnet slöjd i centrum som på olika sätt under den studerade perioden 2009–2018 har påverkats av omgivande förändringar. Policy och läroplansteori är förbundna med varandra genom att policy omfattar läroplansteorins tre olika nivåer: formuleringsnivå, transformeringsnivå,

genomförandenivå (Jeansson, 2017; Lindblad, Linde & Næslund, 1999). Transformeringsnivån är betydelsefull men i denna artikel som syftar till att ge en överblick över slöjdfältet med implikationer för framtiden fokuseras särskilt på beskrivningar av formulerings- och genomförandenivån.

Slöjd i grundskolan, slöjd i lärarutbildningen och forskning inom slöjd, kan förstås som en utbildningsekologi där olika delar av utbildningsämnet slöjd är beroende av varandra och så att säga samexisterar i ett slags ekosystem (jfr Baker & Richard, 2004; Goodlad, 1987). En sådan teoretisk utgångspunkt möjliggör studiet av delar och helheter i ett sammanhang utan att förlora en holistisk överblick (Weaver-Hightower, 2008). Ekosystemet präglas av öppenhet och ett rörligt in- och utflöde parallellt med strävan efter inre balans som ofrånkomligen rubbas av utvecklingen, vilken sker i skov eller tvära kast och ofrånkomligen försätter systemet i obalans (Erixon, 2015). Förändringar i policy kan utgöra sådana kast som tillfälligt rubbar delar av systemet. Förutom utbildningsekologisk utgångspunkt som synliggör hur delar är beroende av och inverkar i varandra, behövs även teoretiska verktyg som redogör för makt inom ett utbildningssystem. Bernsteins (2000) begrepp skolans pedagogiska diskurs synliggör underliggande maktordningar som formar utbildning. Diskursen fungerar som en rekontextualiserande princip, vilken styr kunskaper och färdigheters relevans såväl som skolämnens utformning. Skolämnen är, menar Bernstein, alltid utsatta för förändringskrav på vilka följer förhandling om vad som är omistligt i ämnet och vad som eventuellt kan avvaras.

Artikeln data utgörs av beskrivningar av förändrad policy/styrdokument, kontextuella förhållanden och rapporter från genomförandenivån i slöjdfältet. I urvalet har för fältet kritiska händelser eller brott i policyprocessers förlopp och som därmed framstår mer intressanta utifrån studiens syfte (jfr Cohen, Manion & Morrison, 2007) getts företräde. Att omfatta slöjdfältets tre olika delar på formulerings- och genomförandenivå över ett decennium ger en rik och varierad data som bearbetas och leder fram till en tentativ analys av framtidsläget för slöjdfältet. Vi prövar här att metodiskt utgå från ”method assemblage” eller ”patchworking” (Law & Mol, 1995) som ett sätt att förstå och hantera komplexitet i materialet. Metoden innebär att inte kräva fullständigt täckande mönster och samband utan istället söka det fragmenterade, och acceptera att samband är ofullständiga och att delar skulle kunna relateras på andra sätt (Law & Mol, 1995). Detta samtidigt som metoden är framåtsyftande och möjliggör spekulation om tänkbara framtida scenarier (Lindström & Ståhl, 2014).

Nuläget

För att beskriva nuläget för slöjddämnet har texten strukturerats utifrån fyra rubriker. Övergripande förändringar i den svenska ungdomsskolan under perioden, slöjddämnet i ungdomsskolan, slöjd i styrdokument, samt lärarutbildning och lärare i slöjddämnet.

Den svenska ungdomsskolan

Under tioårsperioden, 2009–2018, har den svenska ungdomsskolan (förskola, grundskola och gymnasium, inklusive sär-, special- och sameskola) genomgått flera stora förändringar. På ett övergripande plan kan perioden beskrivas som en tid där målstyrning och ekonomisering av skolan har ökat, liksom konkurrens och hierarkisering i skolans organisation (Stenlås, 2017). Ett exempel är att Myndigheten för skolutveckling lades ned 2008, samtidigt som en ny myndighet, Statens skolinspektion, inrättades. Politiskt har skolan stått högt på dagordningen. Ideologiskt har debatten bland annat handlat om privata skolor med eller utan vinstintresse kontra en skola i kommunal regi, men också om att återförstatliga den svenska skolan. Skolans kvalitet har diskuterats utifrån resultat av internationella kunskapsmätningar, kvalitet och innehåll i lärarutbildning, läraryrkets förutsättningar och innehåll. Följande kortfattade beskrivning av reformer och förändringar sedan 2009 gäller för hela den svenska ungdomsskolan och har därmed även påverkat slöjddämnet och slöjdundervisningen.

Grundskolans nya läroplan föregicks av politiska utredningar. Utbildningsdepartementet uppdrog åt Skolverket att ta fram förslag på läroplan, inklusive kursplaner i grundskolans ämnen. Skolverket

engagerade skrivargrupper i varje ämne med uppdrag att skriva fram förslag på kursplanetext (Borg, 2016a). För gymnasieskolan innebar reformen att det tidigare obligatoriska kärnämnet estetisk verksamhet blev frivilligt. För grundskolan innebar övergången till en ny läroplan att målen i varje ingående ämne uttrycks i form av långsiktiga mål, formulerade som olika förmågor eleverna ska utveckla genom undervisningen i respektive ämne.

Samtidigt med nya läroplaner antogs en ny skollag (SFS 2010:800). Lagen innebär bland annat krav på att lärare och förskollärare ska vara legitimerade för att tillsvidareanställas och få sätta betyg. Både lärarlegitimation och behörighet krävs i de ämnen och för den åldersgrupp man undervisar i. Kravet motiverades från politiskt håll med att det skulle höja kvaliteten i skolan, höja läraryrkets status och tydliggöra vad en lärare är behörig att undervisa i (Borg, 2016a). Kravet på legitimering ledde till ett omedelbart ökat intresse för och behov av behörighetsgivande utbildningsinsatser. I den nya skollagen fastslogs vidare att ”utbildningen ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet” (SFS 2010:800, 1 kap. 5§), tidigare skollag föreskrev att undervisningen skulle vara ”saklig och allsidig”. Kravet kan i relation till slöjdundervisningen kopplas till akademiseringen av lärarutbildningen i slöjd från slutet av 1970-talet då de tidigare seminarieutbildningarna införlivades i högskolans organisation (Borg, 2007; 2016a; 2016b; Holmberg 2009; SFS 1977:263). Idag ska såväl slöjdlärarutbildning som slöjdundervisningen i grundskolan vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet.

Under tioårsperioden har även den svenska lärarutbildningen genomgått en stor reformering. Bakgrunden till den nya lärarutbildningen (LP11) som infördes 2011 är politisk och en följd av att skolan lyfts som en huvudfråga på den politiska arenan. I regeringens proposition *Bäst i klassen – en ny lärarutbildning* (Prop. 2009/10:89) motiverades införandet av en ny lärarutbildning av att kvalitetsbrister gällande såväl innehåll som struktur påtalats i olika utvärderingar, även resultat och jämförelser av internationella kunskapsmätningar i skolan låg till grund för förändringen. ”Pedagogisk skicklighet och gedigna ämneskunskaper måste stå i centrum” (s 9) enligt propositionen, samtidigt som den förnyade lärarutbildningen paradoxalt innebar att exempelvis studier till lärare i slöjd inom ämneslärarprogrammet nu skulle kombineras med två istället för ytterligare ett ämne, med följderna att utrymmet för studier i ämnen minskade.

2013, två år efter att en ny lärarutbildning införts och ny läroplan samt ny skollag började gälla, infördes karriärvägar för särskilt yrkesskickliga lärare (SFS 2013:70), något som kom att kallas ”Försteläraryrket”. Reformen innebär att lärare utifrån fastställda kriterier, efter utlysning kan ansöka om tjänst som förstelärare eller lektor. Med positionerna följer ett statsbidragsfinansierat lönepåslag om vanligen omkring 5.000 respektive 10.000 kronor per månad. 2016 utbetalades bidrag till omkring 15.000 förstelärare och 170 lektorer i grund- och gymnasieskolan (Skolverket, 2016). Försteläraryrket med inriktning mot skolämnen som svenska, matematik och naturvetenskap dominerar även om slöjd finns representerat (Skolverket, 2016).

Parallellt med försteläraryrket var frågan om läraryrkets villkor och attraktivitet en stor politisk fråga, där reformen utgjorde en del i ett ökat fokus på lärarens betydelse för elevers måluppfyllelse (Prop. 2011/12:1). Inför riksdagsvalet 2014 utgjorde skolan ett område där de politiska partierna i det närmaste tävlade om att satsa mest på skolan och lärarna. Som en effekt av detta har lärarlönerna generellt höjts betydligt mer än för många andra yrkesgrupper de senaste åren. 2016 infördes en ytterligare karriärmöjlighet för lärare i grundskolan genom det så kallade Lärarlönelyftet (SKOLFS 2016:61). Lärarlönelyftet utgörs av ett bidrag från staten till skolhuvudmän för att höja lönerna för kvalificerade lärare, förskollärare eller fritidspedagoger. Syftet med bidraget är att höja läraryrkets attraktionskraft och därigenom förbättra resultaten i skolan. Effekterna av försteläraryrket, lärarlönelyftet och den generella höjningen av lärarlönerna i den svenska skolan är omdiskuterade. En effekt är att nytexaminerade lärare ofta får en ingångslön som är högre än den lön en sedan länge anställd lärare på skolan har. En följd av detta är att många lärare under de senaste åren valt att byta

skola/arbetsgivare för att höja sin lön. Förstelärrarreformen har kritiserats för att i praktiken försvåra samarbete i kollektiva strukturer bland lärare (Alvunger, 2015) och för hur policy hamnat i ett spänningsfyllt förhållande till skolutveckling på kommunal nivå och utvecklingssträvanden vid de lokala skolorna (Hardy & Rönnerman, 2018). Vad reformen konkret innebär för slöjdundervisningen och elevers måluppfyllelse i ämnet saknas i nuläget kunskap om.

En förordning om digitalisering i de olika skolformerna upp till gymnasiet (SKOLFS 2017:11) trädde i kraft 2017. På detta följde revidering av bland annat kursplanen i slöjd (Skolverket, 2017a). Genom att förstärka digitala inslag som programmering och problemlösning med stöd av digitala verktyg i undervisningen avser förändringen bidra till att stärka elevers förmåga att använda digital teknik samt deras förståelse för digitaliseringens inverkan på samhället (Regeringskansliet, 2017). För slöjddämnet del gäller tillägget om digitalisering årskurs 4–9 och berör kursplanens centrala innehåll. Elever förväntas nu arbeta med skisser, modeller och mönster samt dokumentera arbetsprocessen såväl med som utan stöd av digitala verktyg, men också arbeta med slöjdens material i kombination med digital teknik (Skolverket, 2017a). Medan digitala verktyg i sig inte är något nytt eller främmande i slöjdundervisningen (Skolverket, 2015) är det sistnämnda, digital teknik i kombination med slöjdmaterial, att betrakta som ett nytillskott. De förändrade direktiven kan relateras till den entreprenöriella och visionära ”makerkultur” som kommit att influera ”görandet” i utbildnings-sammanhang (Rosenfeld Halversson & Sheridan, 2014) och kopplats samman med slöjd (Heath, 2017). Sammantaget kan de nya direktiven om digitalisering i slöjd bidra till ökade problem med bristande likvärdighet vad gäller digitala inslag i slöjdundervisningen, något som konstaterades i den nationella utvärderingen av ämnet 2013 (Skolverket, 2015). Elevers tillgång till och användning av digitala verktyg visade sig då variera stort.

Slöjddämnet i ungdomsskolan

Genom införandet av 1980 års läroplan (Lgr 80) slogs de tidigare två ämnena textilslöjd och trä- och metallslöjd samman till ett ämne, slöjd, i grundskolan. I förskolan görs ingen uppdelning i ämnena, någon slöjdliknande verksamhet är inte föreskriven i förskolans läroplan och förekommer därför sällan. På gymnasienivå finns inte slöjd som ett eget ämne men olika typer av slöjdverksamhet ingår i vissa av de 18 programmen i den treåriga gymnasieskolan (Skolverket, 2011b). Exempelvis på Estetiska programmet, Hantverksprogrammet och i Bygg- och anläggningsprogrammet. Inom dessa program finns många inriktningar med koppling till grundskolans slöjddämne, bland annat Textil design, Finsnickeri, Etisk modedesign och Övriga hantverk. Slöjdinslagen i de olika gymnasieprogrammen bygger inte direkt på tidigare slöjdundervisning i grundskolan då gymnasieprogrammen är tydligare inriktade på kommande yrkesverksamhet, medan grundskolans slöjddämne har ett bredare och mer allmänbildande syfte.

Antalet timmar i varje skolämne regleras i Skollagen (SFS 2010:800). Där föreskrivs att slöjddämnet ska ingå med totalt 330 timmar i grundskolans undervisning. Fram till 2017 har varje skola haft frihet att besluta om hur slöjddämnet skulle fördelas inom grundskolans nio årskurser. I realiteten har det dominerande sättet att förlägga slöjdundervisningen på skolschemat varit att ämnet införs i åk 3, och sedan ges varje läsår i lektioner om 60-80 minuter per vecka (Skolverket, 2005; Skolverket, 2015). Under den senaste tioårsperioden har det dock blivit vanligare att slöjddämnet införs i åk 2 eller på vissa skolor undervisas redan från första årskursen (Skolverket, 2015). Nyligen beslutades att införa en stadiindelad timplan från 2018 (SFS 2017:1236). Timplanen fastslår det traditionella sättet att organisera slöjdundervisningen, 50 timmar under lågstadiet, och 140 timmar under mellan- och högstadiet. Syftet är att öka likvärdigheten och att underlätta övergången för elever som byter skola.

Slöjddämnet och slöjdundervisningen i grundskolans kännetecknas enligt den ämnesutvärdering som genomfördes av Skolverket 2013 (2015) av en verksamhet där både elever och lärare trivs med såväl ämnet och undervisningen som med varandra. Eleverna uppger intresse, engagemang och arbetsglädje.

Samtidigt visar denna, liksom tidigare utvärderingar, att undervisningen ofta har ett större fokus på elevernas görande än på deras lärande. ”Lite tillspetsat kan detta uttryckas som eleverna i första hand får veta vad de ska göra, i mindre utsträckning vilka förmågor de ska utveckla, och att de sällan informeras om på vilka grunder och i relation till vilka kriterier deras lärande kommer att bedömas” (Skolverket, 2015, s. 181). Även slöjdlärares ämneskonception, deras syn på slöjddämnet, visade stor variation. I kombination med avsaknad av allmänt förekommande läromedel som kan bidra till att slöjdundervisningen får ett liknande innehåll och upplägg på olika skolor, är bilden att varje enskild slöjdlärare har stor påverkan på innehållet i sin slöjdundervisning. Förhållandet påverkar i sin tur vad och hur deras elever ges möjlighet att lära, och därmed förutsättningarna för måluppfyllelse. Utvärderingens bild av slöjdundervisningen bekräftas av andra studier (exempelvis Hasselskog, 2010; Jeansson, 2017). Undervisningen i slöjddämnet sker vanligen växelvis i textil- respektive trä- och metallslöjd under årskurserna 3–6, medan en majoritet av eleverna på högstadiet (åk 7–9) tillåts välja mellan dessa två materialinriktningar (Skolverket, 2015).

Slöjddämnet och slöjdundervisningens förhållande till genus kan beskrivas som komplicerat, eller att det som Bergqvist m.fl. (2008) skriver finns en framträdande ”genusproblematik” i relation till slöjddämnet. Problematiken har över tid uppmärksammats av en rad forskare ur olika synvinklar (Berge, 1992; Borg, 1995; Hasselskog, 2008; Holmberg & Hasselskog, 2014; Sigurdson, 2014; Westerlund, 2011; Öqvist, 2009). Vad som idag betecknas som ett ämne under benämningen slöjd beskrivs fram till den läroplan som utkom 1969 som två olika skolämnen med vars hjälp elever av olika kön hölls isär (Westerlund & Sigurdson, 2018). Generellt kan ämnesutvecklingen i slöjd beskrivas ha gått från ett skolämne med olika mål för elever av olika kön, vidare till ett ämne med gemensamma mål i textilslöjd respektive trä- och metallslöjd för samtliga elever oavsett kön, till mål som idag innefattar jämställdhetsaspekter och gemensamma mål i ett slöjddämne – det vill säga gemensamma mål oavsett kön och innefattande samtliga materialområden (Hasselskog, 2008). Trots att förändringar genomförts i strävan att komma tillrätta med genusproblematiken i slöjddämnet visar nationella utvärderingar att problemet med en åtskillnad mellan könen kvarstår i praktiken. Skolverkets ämnesutvärdering av slöjd 2013 (Skolverket, 2015) visar att slöjdundervisningen på nio av tio skolor är uppdelad i textilslöjd respektive trä- och metallslöjd. På åtta av tio skolor får eleverna välja mellan de två materialinriktningarna under årskurserna 7–9. Valet innebär att omkring åtta av tio flickor väljer textilslöjd, och att en jämförbar andel av pojkarna väljer trä- och metallslöjd. Genusproblematiken i slöjddämnet omfattar även slöjdlärarkåren. Bland slöjdlärarna är den kvinnliga dominansen i det närmaste total inom det textila materialområdet, medan den manliga dominansen är stor i trä- och metallslöjd, även om andelen kvinnor är ökande. Westerlund och Sigurdson (2018) visar i en genusanalys av slöjddämnet historiska utveckling hur könsuppdelningen i slöjd utgår från ett genusmässigt skillnadstänkande som kommit att samspela med en alltmer könsneutral beskrivning av ämnet, och att de specifika materialen, hantverken och slöjdmiljöerna på så sätt hamnat i skymundan. Det kan konstateras att slöjdvalet på ett orimligt sätt lägger över ansvaret för genusproblematiken på eleverna (Westerlund & Sigurdson, 2018). I en nutidsanalys tecknar Sigurdson (2018) skilda synsätt på genusproblematiken som ytterst är ett uttryck för osäkerhet men också en oenighet kring slöjddämnet identitet och kärna. Å ena sidan argumenteras för hur undervisning i ett gemensamt slöjddämne, eventuellt i en gemensam slöjdsal och av slöjdlärare med bred kompetens vad gäller olika materialområden, kan motverka uppdelningen mellan könen. Å andra sidan argumenteras även för att ett bevarande av materialspecifika slöjdmiljöer och lärare med djupare, men smalare materialkompetens, möjliggör en annan fördjupning vad gäller elevers möjliga kunskaper. Enligt det senare resonemanget utgör könade och specifika miljöer i sig inget problem; de är snarare en viktig kroppslig och materiell erfarenhet (Sigurdson, 2018). Genusproblematiken förläggs därmed i det förstnämnda sättet att resonera till just de könade praktiker som formats historiskt i slöjd och i det senare snarast till elevers olika tillgång till de skilda miljöerna. Något som förenar är dock en viss kritisk inställning till slöjdvalet.

Slöjd i styrdokumentet

Läroplanen som infördes 2011, Lgr11 (Skolverket, 2011a), innebar förändringar både vad gäller slöjddämnetts innehåll och kursplanens uppbyggnad. Kursplanen för slöjd (och alla andra ämnen) består av tre delar; syfte, centralt innehåll och kunskapskrav. I syftet beskrivs övergripande målsättningar och vilka kunskaper och förmågor eleverna ska utveckla i och genom slöjdundervisningen. Syftestexten avslutas med fyra långsiktiga mål, uttryckta som förmågor:

Genom undervisningen i ämnet slöjd ska eleverna sammanfattningsvis ges förutsättningar att utveckla sin förmåga att

- formge och framställa föremål i olika material med hjälp av lämpliga redskap, verktyg och hantverkstekniker,
- välja och motivera tillvägagångssätt i slöjdarbetet utifrån syftet med arbetet och utifrån kvalitets- och miljöaspekter,
- analysera och värdera arbetsprocesser och resultat med hjälp av slöjdspecifika begrepp, och
- tolka slöjdföremåls estetiska och kulturella uttryck. (Skolverket, 2017a, s. 246–251)

Vidare innehåller kursplanen ett föreskrivet obligatoriskt centralt innehåll. Innehållet är uppdelat i fyra kunskapsområden och där beskrivet i punktform som innehåll i åk 1–3, 4–6, respektive 7–9. Slöjddämnetts kunskapsområden är: 1. *Material, redskap och hantverkstekniker*, 2. *Slöjdens arbetsprocesser*, 3. *Slöjdens estetiska och kulturella uttrycksformer*, och 4. *Slöjden i samhället*. Kursplanetexten avslutas med definierade kunskapskrav för betygsstegen A, C och E i slutet av åk 6 och 9. I samband med införandet av Lgr11 infördes också en ny betygsskala, A-F, där F är underkänt, E lägsta godkända betyg och A det högsta. Skillnader i kravnivå för betygen A, C och E anges genom så kallade ”värdeord”. Till exempel (de olika värdeorden kursiverade) ”Dessutom tolkar eleven slöjdföremåls uttryck och för då enkla/utvecklade/välutvecklade resonemang med kopplingar till egna erfarenheter samt trender och traditioner i olika kulturer” (Skolverket, 2017a, s. 250–251).

Slöjdens betydelse i och för samhället har skrivits fram tydligare i Lgr11 än i tidigare kursplaner, bland annat genom att *Slöjden i samhället* nu utgör ett av fyra kunskapsområden. Kopplingen mellan kursplanens mål – de förmågor eleverna ska utveckla – och kunskapskraven har blivit tydligare i Lgr11 jämfört med tidigare kursplan där överensstämmelsen mellan *mål att sträva* mot (jämförbara med förmågorna i de långsiktiga målen i Lgr11) och *mål att uppnå* (jämförbara med kunskapskraven i Lgr11) var svag (Borg, 2016a). Ytterligare en förändring i slöjddämnetts kursplan är att de traditionella slöjdmaterialet metall, textil och trä nu skrivs i bokstavsordning. Förändringen motiveras i kursplanens kommentarmaterial: ”Det är ett sätt att markera materialens självständighet och att olika material kan kombineras på många sätt.” (Skolverket, 2017b, s. 9).

Borg, själv ansvarig för den expertgrupp som på uppdrag av Skolverket arbetade med kursplanetexten för slöjddämnet, beskriver kursplanen som ”mer innehållsinriktad och tydligt resultatfokuserad” (Borg, 2016a, s. 43), jämfört med tidigare kursplaner för slöjddämnet. Borg beskriver vidare processen som ledde fram till kursplanen som styrd av politiska direktiv: ”Efter att ämnesexperternas textförslag manglats igenom ett antal gånger med Skolverkets icke slöjddämneskunniga representanter, kommer språkgranskare och jurister att ändra eller justera vissa formuleringar innan personer på Utbildningsdepartementet fastställer den slutliga textversionen” (Borg, 2016a, s. 9). Genom denna process och genom målsättningen att kursplanetexterna i skolans olika ämnen av likvärdighetsskäl ska vara så lika varandra som möjligt menar Borg att kursplanerna blir allt mer utslätade och saknar information om slöjddämnetts filosofiska bakgrund och pedagogiska grundtankar. Undervisningen i slöjddämnet har historiskt och traditionellt inte vilat på olika typer av läromedel, istället har slöjdlärare själva i stor utsträckning producerat sina egna läromedel (Borg, 2016a; Hasselskog, 2010; Holmberg, Porko-Hudd & Samuelsson, 2017). Lärarproducerade snarare än nationellt gemensamma läromedel i

kombination med styrdokument som fokuserar på *vad* ämnet ska innehålla men inte på *hur* undervisningen ska genomföras, innebär att ämnesutvecklingen i slöjddämnet i stor utsträckning bygger på slöjdlärares egna erfarenheter, utbildning, tolkningar av styrdokument och syn på ämnet (Borg, 2016a; Hasselskog, 2010; Jeansson, 2017).

Läroarbildning och lärare i slöjddämnet

2018 erbjuds slöjdläroarbildning vid fyra lärosäten; Universitetet i Umeå, Linköping och Göteborg samt vid Konstfack i Stockholm. Konstfacks slöjdläroarbildning startade 2012 efter att de tidigare slöjdläroarbildningarna i Uppsala (textil) och Stockholm (trä och metall) lagts ned. Vid utbildningarna i Göteborg och på Konstfack ges läroarbildning i slöjd utan uppdelning i materialinriktningar, medan de studerande vid utbildningarna i Linköping och Umeå väljer att studera till slöjdlärare med inriktning mot textil eller trä och metall.

Fram till 2010 gick den huvudsakliga vägen till läroarbildning i slöjd via Grundskolläroarbildningsprogrammet 4–9. Utbildningens längd var 4,5 år och den inkluderade två ämnen och gav behörighet att undervisa i slöjddämnet i hela grundskolan. 2011 infördes nationellt en helt ny läroarbildning, LP11. Inom LP11 kan man examineras som förskollärare, grundlärare, ämneslärare eller yrkeslärare (Prop. 2009/10:89). Slöjd ges enbart inom ämneslärarprogrammet med inriktning mot årskurs 7–9. Programmet var initialt på 4,5 år och innebar att de studerande valde ett huvudämne och två ytterligare undervisningsämnen. Nu pågår en övergång till två ämnen och en förkortning av ämneslärarprogrammet 7–9 till fyra år. Hur olika ämnen kan kombineras anges nationellt via en förordningstext, innanför vilkens ramar varje lärosäte själv bestämmer vilka kombinationer som ska erbjudas. Skillnaden mellan de fyra lärosätena, och inom respektive lärosäte över tid, har varierat stort. Samtidigt som LP11 introducerades var debatten om skolan och läraryrket kraftfull. Både skolan och läroarbildningen beskrevs som bristfällig, läraryrket omtalades som ett svårt, kritiserat och dåligt betalt yrke. Följaktligen blev söktrycket till den nya läroarbildningen 2011 och de närmast följande åren mycket lågt.

2012 startade ”Läroarblyftet II” som är en uppdragsutbildning finansierad av staten, upphandlad av Skolverket. Läroarblyftet vänder sig till redan läroarbildade personer som undervisar i ett ämne, eller i en åldersgrupp, som inte ingår i deras utbildning/behörighet. Läroarblyftet II, som fortfarande pågår, lockar många sökande till behörighetsgivande utbildning i slöjd. För behörighet i åk 1–3 och/eller 4–6 krävs 30 hp, medan 1–9-behörighet kräver 45hp slöjdstudier. Fram till höstterminen 2018 har drygt 500 personer avslutat eller bedriver pågående studier inom Läroarblyftet II.

Slöjdläroarbildning intensifierades 2015 via projektet ”Vidareutbildning av lärare” (VAL) genom en förordningsändring (SFS 2013:831), som innebar att obehöriga slöjdlärare med mer än åtta års undervisningsvana i slöjddämnet, utöver 90 hp i slöjd, enbart behöver läsa 30 hp ”läroarbildningskurser”. I kombination med en satsning på validering av dessa obehöriga slöjdlärares reella ämneskompetens har mer än 100 personer påbörjat behörighetsgivande studier till slöjdlärare inom VAL sedan 2015. Ytterligare ett stort antal slöjdlärare utbildas varje år via slöjdstudier i form av fristående kurser på halvfart distans, och därefter 90 hp ”läroarbildning” via ”Kompletterande pedagogisk utbildning” (KPU) eller genom VAL.

Ovanstående beskrivning av slöjdläroarbildning i Sverige 2009–2018 visar att betydligt fler slöjdlärare utbildas på andra vägar än via ämneslärarprogrammet. Ansöknings- och antagningstalen till slöjd inom ämneslärarprogrammet är 2017 stigande, men då från en historiskt låg nivå vid införandet av LP11. Skolverkets statistik (Skolverket, 2018a) visar att 63 procent av landets drygt 7.000 verksamma slöjdlärare i grundskolan är legitimerade. Vidare att mer än hälften av de legitimerade slöjdlärarna är 50 år eller äldre, 20 procent är 60 år eller äldre (Skolverket, 2018b). De senaste årens satsningar på distansutbildning, KPU, läroarblyftet och VAL har, utöver att möta det mycket stora behovet av utbildade slöjdlärare, också bidragit med slöjdlärare som har en annan bakgrund än tidigare – lärare i andra ämnen

som läser in slöjdbehörighet och kunniga hantverkare som efter lång lärarerfarenhet genomgår lärarutbildning. Effekterna av denna breddning av slöjdlärarkåren vet vi ännu inte mycket om.

Efter ämneslärarexamen erhåller de studerande, genom ansökan till Skolverket, lärarlegitimation i slöjd med behörighet att undervisa i åk 1–9. Behörighet ges i ämnet slöjd, oavsett om lärarutbildningen varit inriktad mot en eller flera materialinriktningar. De som tidigare genomgått en slöjdlärarutbildning, som utöver behörighet för grundskola även inkluderade gymnasiebehörighet, har enbart legitimerats för slöjdundervisning i åk 1–9 i grundskolan med hänvisning till att slöjd idag inte utgör ett undervisningsämne på gymnasiet.

Utbildningsvägarna till slöjdlärare har varierat över tid, detta gäller såväl längd och förkunskapskrav som innehåll och inriktning. Som sammanfattning av olika studier av slöjdlärarutbildning över tid (exempelvis Borg, 2016a; Holmberg, 2009; Jeansson, 2017), kan konstateras att kravet på förkunskaper inom ämnesområdet liksom längden på ämnesstudier inom slöjdlärarutbildning kontinuerligt har minskat, samtidigt som inslagen av ämnesdidaktik och vetenskaplig forskning har ökat inom ämnesstudierna. Idag varierar utrymmet för, och kravet på, ämnesstudier i slöjd bland de olika utbildningsvägarna mellan 90 och 45 hp. För behörighet att undervisa i slöjd i årskurserna 1–6 krävs 30 hp vid studier inom Lärarlyftet II. Jeanson (2017) belyser lärarutbildningens betydelse för slöjddämnet fortsatta utveckling och ställer frågan om det är kunskaper om och i hantverk, eller kunskaper i att tolka kursplanen som bör eller kommer att stå i fokus.

Digitaliseringen av slöjdlärarutbildningen har pågått över lång tid och har drivits från universiteten men också utgjort en anpassning till att datorer och IKT ansetts som verktyg i slöjddämnet kursplaner alltsedan Lpo 94. Otydligheter kring begreppet digital teknik som det skrivs fram i kursplan och reviderat kommentarmaterial till kursplan i slöjd (Skolverket, 2017b) har bidragit till viss förvirring bland slöjdlärare och lärarutbildare. I ett förtydligande har Skolverket meddelat att digital teknik i slöjd även innefattar material som konduktiv tråd, dioder, kretsar och elektronikkomponenter (Hasselskog & Hermansson, 2017). En kartläggning gällande vilken digital teknik som används i slöjdlärarutbildningarna (personlig kommunikation, 2018-02-23 – 2018-05-18) och hur lärosätena hitintills mött förändrad policy, visar på en bred användning i allt från kursorganisation till arbete i slöjdens arbetsprocesser och dess faser. Till exempel förekommer digitalt rit- eller skissarbete, 3D-modellering och digital bildhantering vid idéutveckling och planering. Vidare används en mängd olika digitala resurser för instruktion under genomförandet, men också för lärares konstruktion av egna digitala instruktioner i didaktiskt syfte, till exempel i form av rörlig bild med koppling till QR-koder. Digitala verktyg i genomförandet rör sig om sedan länge etablerade digitala maskiner som exempelvis digital symaskin men också mer nytillkomna verktyg som 3D-printer och laserskärare. Digitala inslag är framträdande även i dokumentation och presentation av slöjdarbete i form av digitala portfolios, hantering av både rörlig bild och stillbild, animering, podcasts, bloggar med mera. Kartläggningen visar att man har kommit olika långt i implementering men även att lärosätena har olika förutsättningar vad gäller tillgång till nyare digital teknik. De förnyade direktiven har lett till förändrat innehåll i befintliga kurser inom ämnesstudierna vid några lärosäten men också till skapandet av fristående slöjdkurser för att möta yrkesverksamma slöjdlärares behov av fortbildning. Studiedagar och föreläsningar har ordnats och vid ett lärosäte pågår ett mindre forskningsprojekt med utgångspunkt i lärarutbildares eget experimentella arbete med digital teknik.

Sammantaget har digitaliseringen av slöjddämnet på olika sätt engagerat såväl lärarutbildningarna som slöjdlärare i grundskolan. Slöjdlärarportalen, en digital plattform för slöjdlärare, lärarutbildare och forskare, som administreras och drivs av slöjdlärarutbildningen vid ett av lärosätena (Göteborgs universitet) har sedan hösten 2016 publicerat inte mindre än 14 olika veckotexter som behandlar just slöjddämnet digitalisering (Slöjdlärarportalen, 2018).

Forskningsläget

Antalet disputationer med anknytning till slöjddämnet har under denna tidsperiod varit elva, tio till doktorsexamen och en till licentiatexamen. Antalet kan relateras till att det under tidsperioden 1987–2007 skrevs 12 doktorsavhandlingar (Bergqvist m fl, 2008). Då tidsperioden i denna *Techne* series temanummer är tio år mot tidigare publikation i *Techne*-serien som behandlar 20 år kan detta tolkas som att antalet disputationer den senare perioden ökat. Sju av disputationerna har dock skett den första halvan av tidsperioden och mot bakgrund av att det nu (2018-09-11) endast finns fyra antagna doktorander i Sverige saknas tydliga indikationer på att antalet disputationer kommer att öka under den närmaste tiden.

Det forskningsfokus på undervisning som efterfrågas i den tidigare *Techne*-publikationen (Bergqvist m fl, 2008) kan noteras då ett skifte skett gällande avhandlingarnas fokus. Jämfört med tidigare tidsperiod finns nu flera avhandlingar vars empiri och/eller syfte berör slöjdundervisning i grundskolan. Även det fokus på genus som i tidigare publikation ansetts behöva beforskas har berörts i en avhandling. Forskningen har alltså de senaste tio åren i högre grad än under tidigare tidsperiod handlat om klassrummet och därmed mer satt genomförandenivån i fokus (jfr Sahlström, 2008). Som en följd av att mer än 20 slöjdinriktade disputationer ägt rum sedan 1987 har antalet personer som kan skriva antologier, monografier och vetenskapliga artiklar som behandlar fältet ökat väsentligt. Då det gäller såväl möjliggörande av forskning som befastande av ett forskarutbildningsämne är de centrala händelserna under den senaste tidsperioden att såväl Marlène Johansson och Kajsa Borg meriterade sig och erhöll docenttitel. Forskningsområdet slöjd erhöll därefter 2013 sin första svenska professor i slöjd då Johansson befordrades till professor vid HDK, Göteborgs universitet. Johansson har under tidsperioden även varit anställd som professor i Finland och Norge.

Forskning under tidsperioden

Liksom under föregående temanummers tidsperiod har de personer som disputerat inom området slöjd även denna tidsperiod gjort det inom olika forskarutbildningsämnen, det vill säga inte inom ett slöjdspecifikt forskarutbildningsämne som innefattar enbart forskning i slöjd (Bergqvist m fl, 2008; Borg 2016b). Ett sådant forskarutbildningsämne saknas fortsatt i Sverige. Forskningsfrågor och empiri med fokus på slöjd har därmed istället beforskats inom ämnen som exempelvis Hushållsvetenskap, Pedagogiskt arbete, Utbildningsvetenskap och Historia.

Flertalet av de som disputerat under perioden har en utbildnings- och yrkesbakgrund som lärare i slöjd, detta skiljer sig från tidigare period då de disputerades bakgrund var mer varierad. Här spelar förändringar inom lärarutbildningen en viktig roll. Möjligheten att skriva uppsats på kandidatnivå och därmed vara meriterad att söka magister eller masterutbildning och därefter forskarutbildning har kortat studietiden för de blivande doktoranderna. Vägen till doktorandanställning behöver nu inte gå via en kandidatexamen eller magister/master i ett annat ämne. En dryg tredjedel av de avhandlingar som skrivits under perioden har författats av personer som är verksamma som lärarutbildare inom slöjdlärarutbildning. Strategiska fortbildningsinsatser och omfattande personliga insatser möjliggjorde en kompetenshöjning vid flera av lärosätena och utbildningens vetenskapliga grund stärktes. Insatserna är i linje med kravet på en utbildning på vetenskaplig grund, det vill säga att utbildningen ska ”bedrivas så att det finns ett nära samband mellan forskning och utbildning” (SFS 1992:1434, 1 kap. 3§). Agerandet är exempel på hur slöjdens ekosystem, då det utsattes för en förändring, hamnade i obalans och hur en anpassning efter den nya policyn krävde förändring i agerandet då det gällde såväl kompetensutveckling som rekrytering. Obalansen kvarstår dock till stor del då de flesta av de verksamma inom slöjdlärarutbildning inte är disputerade och anpassningen till policyn därmed inte är genomförd.

Avhandlingar

De avhandlingar som presenteras nedan har valts utifrån att syfte eller empiri kan relateras till grundskolans ämne slöjd, urvalsprincipen gäller även för de doktorandprojekt som beskrivs senare i texten. De avhandlingar som lagts fram under tidsperioden har kategoriserats utifrån innehåll med målsättning att på så vis synliggöra tidsperiodens intresseområden. Kategorierna som valts är: lärarutbildning, grundskolans slöjdundervisning, kunskaper i hantverk.

Lärarutbildning

Lärarutbildning i slöjd ur ett historiskt perspektiv skildras av Anna Alm (2012) i avhandlingen *Upplevelsens poetik: slöjdseminariet på Nääs 1880–1940*. Alm belyser studenters upplevelser av deltagande vid slöjdlärarseminariet vid Nääs under åren 1880–1940. Studierna vid Nääs beskrivs som livsförändrande; här spelade upplevelsen av att vara en del av den nationella och internationella rörelse slöjd som Otto Salomon grundade en central roll. En annan utbildningsanstalts historia skildras i Annelie Holmbergs avhandling *Hantverksskicklighet och kreativitet: kontinuitet och förändring i en lokal textillärarutbildning 1955–2001* (2009). Då den praktiska textila utbildningen vid textillärarutbildningen i Uppsala studerades framkom att undervisningen i de praktiska textilämnena genom en akademisering riskerade att förlora sin praktiska kärna då denna ersattes med kreativa och reflekterande inslag. Akademiseringen krävde att den textila praktiska undervisningen förändrades vilket medförde förändrade kunskaper för studenterna. I Anna Ekströms (2012) avhandling *Instructional work in textile craft: Studies of interaction, embodiment and the making of objects* studeras lärarutbildares instruktioner i undervisningssituationer med studenter. Ekström visar på vikten av att visa och använda kroppen i instruktioner. Den hantverksmässiga skickligheten görs på så sätt tillgänglig för studenter som får se, känna och agera i praktisk undervisning.

Grundskolans slöjdundervisning

Den undervisning som bedrivs inom grundskolan har i avhandlingar skildrats utifrån såväl lärarens som elevens perspektiv och som nämns ovan är detta ett perspektiv som är mer rikt representerat under den senaste tioårsperioden än i tidigare forskning. Peter Hasselskog (2010) har i sin avhandling *Slöjdlärares förhållningssätt i undervisningen* studerat slöjdlärares skilda förhållningssätt i undervisningen. Hasselskog förmedlar i sitt resultat fyra konstruerade idealtyper av slöjdlärare: Serviceman, Instruktör, Handledare och Pedagog. Vidare visar resultatet på tre huvudsakliga förhållningssätt: lärare som lägger fokus på instruktion för nästa steg i elevernas arbete, lärare med fokus på att skapa förståelse hos eleverna, och lärare som i första hand stöttar eleverna genom att hjälpa till med det eleverna ber om. Även Åsa Jeansson (2017) har läraren i fokus i sin avhandling *Vad, hur och varför i slöjddämnet: Textillärares uppfattningar om innehåll och undervisning i relation till kursplanen*. Jeansson studerar implementering av Lgr 11:s kursplan för slöjd genom textillärares beskrivningar av sin undervisning och förståelse av ämnet. I resultatet kan lärarna delas in i två grupper, en som planerar sin undervisning utifrån hantverket och en som anpassar sin undervisning utifrån kursplan och kunskapskrav. Lärarna visade sig även växla mellan de två olika sätten att agera.

Ett socialt baserat lärande är nu av intresse och forskningsintresset förskjuts därmed från lärare till elever. Esko Mäkelä (2011) undersöker i sin avhandling *Slöjd som berättelse: om skolungdom och estetiska perspektiv* estetiska aspekter av slöjd. Elevers berättelser om slöjd som estetisk verksamhet har i avhandlingen bidragit till att ge ett innehåll till estetiska lärprocesser – som gör det lättare att tala om ett integrerat estetiskt perspektiv. Resultatet visar även att estetiska överväganden är viktiga för eleverna och att dessa ofta baseras på personliga omständigheter såsom smak eller produktens användningsområde.

I avhandlingen *Lust och olust – elevers erfarenheter i textilslöjd* undersöker Stina Westerlund (2015) slöjddämnet emotionella dimension och hur elevers emotionella erfarenheter interagerar i lärandet utifrån sociokulturell ansats. Resultatet visar på fyra olika emotionella praktiker elever rör sig mellan i arbetsprocesserna i slöjd: den avståndstagande, den osäkra, den accepterande och den införlivande praktiken. Det sociala samspelet elever emellan framträder som viktigt för att elevers förmåga att hantera motgångar och negativa emotioner i arbetet. Samtidigt är en engagerad och införlivad hållning beroende av att positiva såväl som negativa emotioner interagerar i arbetsprocessen. Även Jenny Frohagen (2016) har i sin licentiatavhandling *Såga rakt och tillverka uttryck: en studie av hantverkskunnandet i slöjddämnet* fokus på elevens lärande i slöjd. Frohagen har studerat ”några aspekter av det hantverkskunnande som elever utvecklar i slöjdundervisning på mellanstadiet” (2016, s. 6–7). Genom att använda learning study som forskningsansats har Frohagen i en av sina delstudier kommit fram till fyra beskrivningskategorier av hur elever kan såga rakt. Delstudie två visar att då eleverna skall tolka/tillverka ett uttryck, innehåller detta ”både ett hantverkskunnande och ett estetiskt kunnande” (Broman, Frohagen & Wemmenhag 2013, s. 26). Forskningsfokus på lärande i slöjd följer tendenser inom det utbildningsvetenskapliga fältet i stort under tidsperioden. Från ett mer kritiskt perspektiv kan tendensen kopplas ihop med vad Biesta (2005; 2015) beskriver som ett allt ökande fokus på lärande, ”learnification of education” (Biesta, 2015, s. 3), i såväl policy och forskning som i lärares praktik. Detta kan enligt Biesta få till följd att diskussionen om vad utbildning i ett bredare perspektiv syftar till försvåras.

I Erik Sigurdsons (2014) avhandling *Det sitter i väggarna: en studie av trä- och metallslöjdsalens materialitet, maskulinitet och förkroppsliganden* är slöjdsalen som lärmiljö och elevers kroppsliga erfarenheter vid sidan av språket i fokus. Sigurdson konstaterar att trä- och metallslöjdsalen, som historiskt utformades för pojkar, har förändrats över tid men fortsatt är maskulint kodad och förknippad med teknik, tredimensionalitet i hårda material och viss risk. Avhandlingens resultat bidrar till att belysa kroppsliga erfarenheter och hur maskulinitet görs hos flickor såväl som pojkar i slöjd. Genom denna avhandlingens syfte inleds en belysning av vad som i tidigare Techne-publikation benämns som slöjdens genusproblematik (Bergqvist m fl, 2008).

Kunskaper i hantverk

Kunnande i hantverk är en färdighet som är central i ämnet slöjd. Det har skrivits två avhandlingar med syfte eller empiri som behandlar hantverk som kan knytas till fältet slöjd genom att de behandlar lärandet av hantverk eller förståelsen och innehållet i hantverkets praktiska kunskap. Helen Knutes avhandling *Gestaltandets pedagogik Om att skapa konsthantverk* (2009) har som syfte att belysa hur konsthantverkandets pedagogiska meningsstruktur kan förstås. Knutes kommer fram till att utförandet av hantverk kan ses som en aktivitet som omfattar både kroppsligt och intellektuellt meningsskapande. Fyra olika hållningar hos de som skapar beskrivs: kroppslig meditativ hållning, kämpande hållning, koncentrerad kognitiv hållning, problemlösande hållning. Hållningarna kan intas var för sig eller parallellt. Frekvensen och innehållet i hållningarna är till viss del beroende av individens erfarenhet av hantverk, exempelvis upplever en mindre erfaren hantverkare mindre kroppslig meditativ hållning men mer kämpande hållning. Sie von Gegerfelt Kronberg (2012) disputerade med avhandlingen *Vilja, självtillit och ansvar: kunskapens konstruktion i skapande processer* vid Slöjdpedagogiskt resurscentrum vid Åbo Akademi i Vasa, Finland. Genom resultat från intervjuer med konsthantverkare och konsthantverksstudenter belyses och analyseras fenomenet kunskap och informanternas förståelse av begreppen praktiskt och teoretiskt, med Aristoteles indelning av kunskap som verktyg. Resultatet visar att individerna anser att kunskapen delas upp i praktisk och teoretisk men att dessa delar kan uppfattas som såväl åtskilda som sammanlänkade. De tre ledorden vilja, självtillit och ansvar framkom som viktiga då den praktiska kunskapens innehåll definierades.

Artiklar och projekt

Det ökande antalet vetenskapliga artiklar under perioden kan knytas till fler verksamma disputerade på slöjdområdet jämfört med tidigare period. Under den här beskrivna tidsperioden förekommer såväl nationella som nordiska samarbeten. Exempel på detta är boken *Slöjd, bildning och kultur: om pedagogisk slöjd i historia och nutid* (Hartman, 2014) som är författad av forskare inom det svenska slöjdfältet som disputerat inom olika ämnen, vid olika tidpunkter och olika lärosäten. Ett annat exempel är en artikel om läromedel författad av Mia Porko-Hudd verksam i Finland samt Annelie Holmberg och Marcus Samuelsson som är verksamma i Sverige (Holmberg, Porko-Hudd, Samuelsson, 2017). Det ökande antalet artiklar är en viktig utveckling inte bara för att forskningsfältet då stärks utan även för att det stärker genomförendenivån vid slöjdtutbildningarna genom att dessa nu har större möjlighet att forskningsanknytas inom sitt eget ämne – inte främst genom användning av forskning inom exempelvis allmänpedagogik.

Artiklarna har huvudsakligen publicerats i *Techne serien* som ges ut av NordFo-organisationen eller i *FORMakademisk* som ges ut av Høgskolen i Oslo og Akershus, men även i exempelvis *Forskning om undervisning och lärande*. Sammantaget kan det sägas att de artiklar som publicerats främst har gjort det inom Norden, vilket gör att den forskning som finns om svensk slöjd riskerar att stanna i detta begränsade geografiska område. Här bidrar självklart det faktum att de flesta artiklar som skrivit är författade på svenska. Även om möjligheterna finns att publicera sig internationellt uppger flertalet slöjdforskare vid samtal att ämnets nordiska bas (såväl skolämne som forskning) är begränsande då det gäller publikationsvägar. Både intresse och förståelse för ämnet finns främst i Norden.

Forskare inom slöjdfältet upplever det svårt att erhålla medel för forskningsprojekt från etablerade finansiärer som exempelvis Vetenskapsrådet eller Riksbankens Jubileumsfond. Det faktum att forskningsfältet slöjd är relativt ungt och att antalet publikationer är begränsat påverkar möjligheten till finansiering då konkurrensen om bidrag generellt är mycket stor. Slöjdfältet har exempelvis svårt att hävda sig mot forskningsfält inom övriga estetiska ämnen, vilka är mer etablerade. En realisering av policyn att utbildning skall bygga på vetenskaplig grund är därmed svår att genomföra. Det faktum att estetiska ämnen förs ihop i ett gemensamt fält trots att de är olika ämnen med olika ämnesinnehåll och förutsättningar för lärande gör att de enskilda ämnena riskerar att inte beforskas. Under tidsperioden har ett större forskningsprojekt med enbart fokus på slöjd avslutats. Hasselskog och Ekström ingick båda som doktorander i det av Vetenskapsrådet finansierade projektet *KOMOLÄR – Kommunikation och lärande i slöjdpraktiker* som inleddes 2004. Syftet med projektet var att studera slöjdpraktiker vid grundskola, gymnasieskola och lärarutbildning. Huvudsökande och vetenskaplig ledare för forskningsprojektet var professor Lars Lindström, Lärarhögskolan i Stockholm, och medsökande var forskarna Kajsa Borg, Umeå universitet och Marlène Johansson, Göteborgs universitet samt Viveca Lindberg, Stockholms universitet. Förutom två avhandlingar ledde projektet till publicering av ett stort antal artiklar av ingående forskare. Det har under perioden funnits doktorander med slöjdfokus som ingått i projekt där slöjd var en del av syftet. Ett exempel är projektet *När praktikgrundad kunskap möter högskolan – kontinuitet och förändring i lärarutbildning* som finansierades av Vetenskapsrådet. I projektet ingick tre doktorander med fokus på olika praktikbaserade utbildningar. Holmbergs avhandling (2009) är en av de som författades inom projektet.

År 2008 beslutades om en statlig satsning på forskarskolor för lärare och förskollärare (Sveriges Riksdag 2016/17). Syftet med satsningen var att forskarutbilda lärare och förskollärare så att dessa skulle kunna bygga upp verksamhetens kunskapsbas och i förlängningen öka elevers måluppfyllelse. Ett exempel på sådana forskarskolor är de som bedrivs av Stockholms universitet i samarbete med kommuner i Stockholms län. Vilka kommuner som deltar kan variera över tid och beror på den politiska intentionen i kommuner. Målsättningen är att forskarutbildningen bedrivs på halvfart medan deltagaren arbetar kvar 50 % i skolan. Frohagen (2016) som nämns ovan är en av de som erhållit licentiatexamen genom en sådan forskarskola.

Pågående forskning

Hösten 2018 finns fyra aktiva doktorander, Joakim Andersson, Ingrid Bergqvist, Emma Gyllerfelt, Hanna Hofverberg, och därmed nu antagna till svensk forskarutbildning med ämnen eller empiri knutet till slöjdfältet. I en jämförelse med tidigare delen av den här studerade tidsperioden kan detta tolkas som en minskning. De idag aktiva doktoranderna belyser slöjdfältet ur perspektiv som är både nya och aktuella för fältet. Ämnen som hållbar utveckling, integration och språk samt strategier för kommunikation är alla relevanta för ämnet och en del i ämnets diskurs.

Joakim Andersson studerar kommunikationsformer vid hantverksbaserat lärande. Andersson strävar efter att synliggöra grunder och motiv till kommunikation, samt hur kommunikation inom hantverksmässig undervisning påverkar individens och gruppens lärande. (Andersson, personlig kommunikation jan. 2018). Fokus är såväl verbal som icke verbal kommunikation som medieras till individens eget lärande, kommunikativa resurser i slöjdens sociala rum ur såväl lärarens som elevens perspektiv (Andersson, Brøns-Pedersen & Illum, 2016; Andersson & Johansson, 2017a; Andersson & Johansson, 2017b). Arbetet genomförs i forskarutbildningsämnet ”Estetiska uttrycksformer med inriktning mot utbildningsvetenskap”, inom forskarskola som bedrivs av Centrum för utbildningsvetenskap och lärarutbildning (CUL) vid Göteborgs universitet. Vid samma universitet och forskarutbildningsämne finns även doktoranden, Emma Gyllerfelt som antogs hösten 2017. Gyllerfelt planerar att forska om hur elever som är nyanlända i Sverige lär genom multimodaliteter i slöjdens klassrum och hur multimodala resurser används av lärare och elever i undervisningen. Grunden för de empiriska studierna kommer att utgöras av videoobservationer och intervjuer. (Gyllerfelt, personlig kommunikation 2018-01-04). Hanna Hofverberg är doktorand i forskarutbildningsämnet ”Didaktik”, vid utbildningsvetenskapliga fakulteten vid Uppsala Universitet. Avhandlingens övergripande syfte är att identifiera en slöjddidaktik som är relevant för utbildning och hållbar utveckling (UHU), specifikt studeras student-material relationer som är relevant inom forskningsfältet UHU. (Hofverberg, personlig kommunikation 2018-01-30). I sina artiklar använder sig Hofverberg bland annat av empiri som inhämtats i textilslöjdsundervisning (Hofverberg & Kronlid, 2017; Hofverberg & Maivorsdotter, 2017). Med målsättning om att diskutera vad UHU specifikt kan vara, har Hofverberg undersökt ’crafting sustainability’ (Hofverberg, Kronlid & Östman, 2017) i tre tidsmässigt olika motståndsrörelser. I en fjärde artikel analyseras student-material relationen utifrån ett socio-materiellt lärandeperspektiv. Ingrid Bergqvist antogs som doktorand hösten 2018 inom forskarutbildningsämnet ”Pedagogiskt arbete” vid Institutionen för estetiska ämnen, Umeå universitet. Bergqvist avser preliminärt att i en ämnesdidaktisk studie undersöka slöjdundervisning och slöjdlärares arbete med globala miljöfrågor och hållbarhet och hur det kommuniceras i undervisningspraktiken.

Då möjligheterna att disputera inom forskarutbildningsämnena med fokus på slöjd är få i Sverige har ett nordiskt samarbete utvecklats vid svenskspråkiga Åbo Akademi i Vasa. I nuläget är de två doktoranderna Åsa Hjelm och Britt-Marie Halvorsen, som är mantalsskrivna i Sverige, aktiva som doktorander i Vasa med egen finansiering. Utöver dessa två doktorander finns även doktorander från Finland och Norge. Doktoranderna är verksamma vid det slöjdpedagogiska resurscentrat som januari 2008 grundades på initiativ av Marlène Johansson och Christina Nygren-Landgårds, forskarutbildningsämnet är slöjdpedagogik. Resurscentrat samlar doktorander (oavsett finansiering och anställning eller ej) till forskningsseminarier och doktoranderna läser fakultetens obligatoriska forskarutbildningskurser. Åsa Hjelm är i slutskedet av sin forskning om ämnesöverskridande lärande i grundskolans slöjd- och matematikundervisning. Empirin består av videofilm från undervisning i slöjd och matematik i årskurs 5, samt dagboksanteckningar från elever och lärare. Britt-Marie Halvorsen som är i ett tidigt skede i sin forskning har fokus på bedömning ur ett slöjdläraperspektiv. (Johansson, Porko-Hudd, personlig kommunikation, januari 2018).

Utöver de ovan nämnda doktoranderna pågår även forskarutbildning inom Sverige som inte 2018 bedrivs inom tjänst utan med hjälp av extern finansiering eller kortare projektmedel. Med syfte att genomföra en licentiatexamen forskar Bo Hinnerson vid Linköpings universitet inom forskarskolan Pedagogiskt arbete. Hinnerson intresserar sig för den verksamhetsförlagda utbildning som finns inom slöjdläroverutbildning och specifikt hur studenterna beskriver och kommunicerar frågor om slöjdens praktik.

Framtidsläget

Det utbildningsekologiska perspektiv som valts som analysredskap innebär att slöjd i grundskolan, i lärarutbildning, och i forskning, samt omgivande aktörer inte minst på formuleringsnivån, påverkar varandra då de alla ingår som delar i en större helhet. Ekologin strävar efter jämvikt vilket gör att förändringar i policy kan rubba systemet och skapa obalans, men även att olika reformer inte kan implementeras linjärt. Vilken förändring och utveckling som är möjlig över tid är beroende av utbildningssystemets olika delar i ett levande samspel. Analyserna visar hur reformer på olika nivåer metaforiskt fört in nyheter, likt främmande arter, i 'slöjdsystemet' och att minskat utrymme lett till konkurrens om utrymme och stressat systemet. Analysen visar vidare på temporal skillnader i pågående förändringsprocesser men också på skillnader i hur omfattande förändringarna är sett till utbildningssystemet som helhet. I följande och avslutande del om framtidsläget inleds texten utifrån tre aspekter av slöjdfältets utveckling: *snabba förändringar*, *stora förändringar* och *långsiktiga förändringar*. I ljuset av dessa följer därefter kort om viktiga frågor för forskning, undervisning och lärarutbildning i slöjd. Avslutningsvis förs resonemang tentativt kring ett antal nyckelfrågor för slöjdfältet inför kommande tioårsperiod.

Snabba förändringar kan sägas känneteckna mycket av det som händer på skolans, och därmed även slöjdens, område. Efter endast sex år med en ny läroplan har en revidering med fokus på skolans digitalisering genomförts. Revideringen av slöjddämnet kursplan är att betrakta som politisk styrning via policy. Den kom för lärarutbildarna, likväl som för skolan i övrigt, relativt hastigt och med mycket kort tid för implementering och kan därmed liknas vid de brott som uppstår i en ekologi när jämvikten rubbas. En stor majoritet av grundskolans lärare saknar formell utbildning för de förändringar som föreskrivs genom digitaliseringen. En annan snabb förändring är de karriärvägar som öppnats för lärare, försteläroverreformen och lärarlönelyftet, vilka på gott och ont satt fokus på vad enskilda lärare gör i förhållande till varandra. Reformerna kan antingen uppfattas som en sporre att prestera mer eller bättre, eller som ett sätt att "slå kilar" mellan grupper av lärare, till exempel slöjdlärarna i en kommun. Reformen utmanar på så sätt vad som är drivkraft i lärares arbete. För landets lärarutbildningar har de många och snabba förändringarna inneburit en ständig strävan att försöka anpassa såväl utbildningsutbud som innehåll i olika utbildningsvägar till nya förutsättningar. Under en period har det på grund av få antal sökande till vissa utbildningsformer handlat om överlevnad. Sammantaget har de många snabba förändringarna inneburit att fokus för såväl slöjdundervisningen i grundskola och på lärarutbildning, som gällande den politiska nivån mer handlat om att vara uppdaterad. Alla snabba förändringar skapar stress och höga krav på att vara insatt i vad som sker, snarare än förutsättningar att fokusera på kvalitet och långsiktig utveckling.

Stora förändringar har gjorts under tioårsperioden, utan att alltid uppmärksammas eller få förväntat genomslag. Att undervisning i såväl grundskola som på lärarutbildning nu ska vila på vetenskaplig grund är exempel på en stor förändring som borde få tydliga effekter i flera led; mer resurser till slöjdforskning, större fokus på spridning av forskningsresultat, ökad kompetensutveckling angående både vetenskapligt förhållningssätt och kännedom om forskningsresultat, fler forskarutbildade lektorer, docenter och professorer på landets slöjdläroverutbildningar. Kravet på lärarbehörighet genom legitimeringsreformen är en annan stor förändring som möjligen fått större uppmärksamhet genom att den är lätt att statistiskt påvisa, medan dåligt söktryck till lärarutbildning och stora pensionsavgångar bland utbildade lärare

beskrivs som bekymmersamt utan konkreta åtgärder. Ytterligare en stor förändring är det betygssystem som infördes i samband med Lgr11. Få lärare har getts möjlighet till fortbildning för att förstå grunderna i betygssystemet, vilket många gånger leder till förvirrade diskussioner om betyg och tolkning av kunskapskraven bland lärare. Nu diskuteras en reformering av kursplanernas kunskapskrav, förmodligen till stor del beroende på bristen på implementering istället för utbildningsinsatser.

Långsiktiga förändringar är oftare tysta eller osynliga jämfört med de snabba och stora förändringar som nämnts. Långsiktiga förändringar är ofta sådana som växer fram, snarare än styrs av policydokument eller medvetna politiska beslut. För slöjdområdet kan sådana förändringar ofta beskrivas som initierade på genomförandenivån, av slöjdlärare och verksamheten i grundskolan. Det som kan benämnas "genusproblematiken" utgör en sådan förändring. Även om kursplanen nu föreskriver andra slöjdmaterial är de traditionella och könskodade, kommer förmodligen lokala beslut i frågan om eleverna ska få välja mellan textilslöjd och trä-/metallslöjd att få större påverkan i frågan på lång sikt. Även frågan om vilka, män eller kvinnor, som söker sig till slöjdläroutbildning framöver påverkar. Vilken bakgrund slöjdlärarna har, exempelvis hantverksbakgrund eller läroutbildning i annat ämne, påverkar rimligen såväl slöjdämnetts förhållande till genusfrågor, som slöjdämnetts identitet. När det gäller slöjdämnetts forskning och vetenskapliga grund kommer de långsiktiga förändringarna mer troligt att påverkas av olika lärosätens strategier, än av verksamma slöjdlärare eller initiativ och beslut från formuleringsnivån. Detta samtidigt som slöjdlärarna har ett stort inflytande över hur vetenskaplig grund realiserar i slöjdundervisningen. Jeansson (2017) beskriver hur de olika nivåerna, formulerings-, transformerings- och genomförandenivån i praktiken kan fungera cirkulärt. Vem som har makten och därmed också det egentliga ansvaret över slöjdämnetts mer långsiktiga utveckling är dock oklart, vilket Borg (2016a) ställer sig kritisk till.

Om undervisning

Slöjdundervisningens utformning och genomförande är i större utsträckning än för många andra skolämnen beroende av varje enskild lärare, bland annat genom tradition, brist på vetenskaplig grund, och avsaknad av läromedel i traditionell mening. Skolverkets utvärderingar (Skolverket 1993, 2005, 2015) har pekat på två huvudsakliga problem i undervisningen; större fokus på elevernas görande än på deras lärande, och bristande likvärdighet mellan skolor. Samtidigt innebär förändringar i slöjdämnetts styrdokument liksom samhällsutvecklingen i stort att undervisningen behöver och förväntas utvecklas. Ett problem är den stofffrängsel som uppstår om nytt innehåll läggs till, samtidigt som inget annat tas bort. Exempel på nya områden som hitintills haft svårt att få nationellt genomslag i slöjdundervisningen är slöjdens roll och betydelse i och för samhället, samt estetiska och kulturella uttryck via slöjd. Från "samhället" pockar områden som resurshushållning, digitalisering, entreprenörskap och design på uppmärksamhet inom grundskolans slöjdämne. Frågan om hantverksskunnandets historiska och centrala roll i förhållande till övriga målsättningar i och för slöjdämnet behöver diskuteras. Vad är det som kan läras genom det för slöjdämnet utmärkande skapandet i och med material?

Om läroutbildning

Läroutbildning i slöjd finns idag på fyra lärosäten, utbildningen skiljer sig delvis åt mellan dessa. Olikheter får konsekvenser, liksom även en total likvärdighet skulle få. Frågan är dock i vilken utsträckning respektive slöjdläroutbildning påverkas och utvecklas utifrån slöjdspecifika ställningstaganden, respektive av i vilken kontext på respektive lärosäte utbildningen befinner sig? Från politiskt håll talas allt mer om flexibla vägar till läroyrket. För slöjdämnet förefaller ett rimligt antagande vara att det finns många personer vars utbildnings- eller yrkesbakgrund har relevans för hela eller delar av slöjdämnet. Med ett utbyggt system för validering av tidigare kunskaper och färdigheter, samt utbildningsvägar som inkluderar såväl möjligheter till studier på distans som olika studietakter, skulle det stora behovet av fler utbildade slöjdlärare kunna mötas. Samtidigt är frågan om vad en slöjdläroare idag behöver kunna, mer aktuell än någonsin.

Om forskning

Efter omkring tio disputationer och att ett förhållandevis stort antal studier publicerats under tioårsperioden är antalet antagna doktorander fortsatt få. Doktorandanställningar tillsätts huvudsakligen i konkurrens med mer etablerade forskningsområden. Avsaknaden av ett gemensamt nationellt forskarutbildningsämne försvagar och försvårar därmed en enligt policy nödvändig forskningsanknytning. Vilka följdverkningar uppstår om ett system upplever ständig utmaning och den inre balansen inte infinner sig under en längre tidsperiod? En brist på eget forskarutbildningsämne, få publiceringsvägar och svårigheter att erhålla forskningsfinansiering kan upplevas som utmaningar och därmed skapa en obalans i fältet. Obalansen kan yttra sig i svårigheter att tillsätta lektorat eller att forskningsanknyta undervisningen vid såväl universitet som grundskola. Framtiden för forskningen påverkar såväl grundskola som lärarutbildning, därmed är det viktigt hur denna obalans hanteras. Det är dock ett faktum att forskning behövs om slöjddämnet ska kunna verka enligt policy i framtiden och delta, snarare än ifrågasättas, i samhällsdebatten. En fråga gäller den pågående generationsväxlingen inom slöjdforskning. Kommer fältets pionjärer att ersättas av fler och yngre forskare? En annan viktig fråga är sätt och vägar att både initiera och sprida forskningsresultat så att forskningen kommer såväl slöjdlärare och slöjdverksamheten i grundskolan till del, och ligger till grund för kommande reformer på skolområdet. Hur tungt väger kravet på vetenskaplig grund i realiteten?

Avslutning

I artikeln har den händelserika perioden för slöjdfältet 2009–2018 beskrivits och problematiserats. Som avslutning vill vi författare peka på vad vi uppfattar vara några av de viktigaste frågorna för slöjdfältet under kommande tioårsperiod.

Förändringstrycket är stort i slöjdfältet idag; formuleringsnivån och genomförandenivån har agendor som inte tycks korrespondera med varandra, vilket leder till en obalans. Obalansen yttrar sig i en kamp på genomförandenivån för att omsätta nya direktiv, en kamp som kan uppfattas som långsam och ifrågasättande. Det finns ett glapp i slöjddämnet ekosystem, ett glapp som skulle kunna överbryggas med ökad dialog mellan policymakare, forskare och verksamma slöjdlärare. Den cirkulära rörelse genom utbildningssystemets olika nivåer som Jeansson (2017) beskriver som möjlig behöver förstärkas i slöjdfältet. Detta innefattar behovet av en större förståelse för policyns processuella karaktär. Genom en ökad dialog och ett delat ansvar för konsekvenserna har slöjd som skolämne stora möjligheter att utvecklas och därmed, utöver nuvarande kunskapsbidrag, tillföra viktiga perspektiv då det gäller exempelvis frågor om miljö och resurshushållning likväl som genus. Slöjd har därmed en självklar och central roll i 2000-talets Sverige. För slöjddämnet framtid är ett inifrån ämnet kommande, konstruktivt förändringsarbete där verksamma lärare, lärarutbildningarna, forskare och aktörer på formuleringsnivån aktivt samverkar att önska!

Referenslista

- Alm, A. (2012). *Upplevelsens poetik: slöjdseminariet på Nääs 1880–1940* Doktorsavhandling). Lund: Lunds universitet.
- Andersson, J., Brøns-Pedersen, L. & Illum, B. (2016). Kommunikation och lärande i slöjdverkstaden. *Techne Serien A*, 23(2), 80–98.
- Andersson, J., & Johansson M. (2017a). Händig, skicklig och konstfärdig – slöjdkunnande i interaktion. *Forskning om undervisning och lärande*, 1(5), 26–46.
- Andersson, J. & Johansson, M. (2017b). Learning situations in Sloyd – to become more handy, dexterous and skilful. *Techne Series A*, 24(2), 93–109.
- Alvunger, D. (2015). Towards new forms of educational leadership? The local implementation of 'förstelärare' in Swedish schools. *Nordic Journal of Studies in Educational Policy*, 1, 55–66.
- Baker, B. D. & Richards, C. E. (2004). *The ecology of educational systems: Data, models and tools for improvisational leading and learning*. Upper Saddle River: Pearson Education.

- Ball, S. J., Maguire, M., Braun, A. & Hoskins, K. (2011). Policy actors: doing policy work in schools. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, 32(4), 625–639.
- Berge, B.-M. (1992). *Gå i lära till lärare. En grupp kvinnor och mäns inskolning i slöjdlärarket* (Doktorsavhandling). Umeå: Umeå universitet.
- Bergqvist, I., Borg, K., Hasselskog, P., Hinnerson, B., v. Gegerfelt Kronberg, S. & Samuelsson, M. (2008). Sverige: Slöjd. I: M. S. Gulliksen & M. Johansson (Red.), *Nuläge och framåtblickar – om undervisning och forskning inom det nordiska slöjdfältet. Techne serien*, B:15, 81–91.
- Bernstein, B. (2000). *Pedagogy, Symbolic Control and Identity: Theory, Research, Critique*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Biesta, G. (2005). Against learning. Reclaiming a language for education in an age of learning. *Nordisk Pedagogik*, 25, 54–66.
- Biesta, G. (2015). What is Education For? On Good Education, Teacher Judgement, and Educational Professionalism. *European Journal of Education*, 50(1), 75–87.
- Borg, K. (1995). *Slöjdämnet i förändring 1962–1994* (Institutionen för pedagogik och psykologi, 191). (Licentiatuppsats). Linköping: Linköpings universitet.
- Borg, K. (2007). Akademisering: En väg till ökad professionalism i läraryrket? *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 12(3), 211–225.
- Borg, K. (2016a). Vem har makten och ansvaret för utveckling eller avveckling av ett skolämne? I *Tilde* (Rapport nr. 16. Tema slöjd: nordisk forskning, bedömning och läroplaner). (s. 29–88). Umeå universitet: Institutionen för estetiska ämnen.
- Borg, K. (2016b). Slöjdforskning i Norden. I *Tilde* (Rapport nr. 16. Tema slöjd: nordisk forskning, bedömning och läroplaner). (s. 7–28). Umeå universitet: Institutionen för estetiska ämnen.
- Brante, T. (2014). *Den professionella logiken. Hur vetenskap och praktik förenas i det moderna kunskapsamhället*. Stockholm: Liber.
- Broman, A., Frohagen, J., & Wemmenhag, J. (2013). Vad är det man kan när man kan tillverka ett uttryck i slöjdföremål? *Forskning om undervisning och lärande*, 10, 6–28.
- Carlgrén, I. (2015). *Kunskapskulturer och undervisningspraktiker*. Göteborg: Daidalos.
- Cohen, L., Manion, L. & Morrison, K. (2017). *Research Methods in Education*. London: Routledge.
- Ekström, A. (2012). *Instructional work in textile craft: studies of interaction, embodiment and the making of objects* (Doktorsavhandling). Stockholm: Stockholms universitet.
- Erixon, P.-O. (2015). Punctuated equilibrium – Digital technology in schools’ teaching of the mother tongue (Swedish) *Scandinavian Journal of Educational Research*, 60(3), 337–358.
- Frohagen, J. (2016). *Såga rakt och tillverka uttryck: en studie av hantverkskunnandet i slöjdämnet* (Licentiatuppsats). Stockholm: Stockholms universitet.
- v. Gegerfelt Kronberg, S. (2012). *Vilja, självförtroende och ansvar: kunskapens konstruktion i skapande processer* (Doktorsavhandling). Åbo: Åbo akademi.
- Goodlad, J. I. (1987). *The Ecology of School Renewal; Eighty-Sixth Yearbook of the National Society for the Study of Education*. Chicago: University of Chicago Press.
- Hardy, I. & Rönnerman, K. (2018). A ‘Deleterious’ Driver: The ‘First Teacher’ Reform in Sweden. *Scandinavian Journal of Educational Research*. DOI:10.1080/00313831.2018.1452289.
- Hartman, S. (Red.). (2014). *Slöjd, bildning och kultur: om pedagogisk slöjd i historia och nutid*. Stockholm: Carlsson.
- Hasselskog, P. (2008). Slöjdämnet och genus. *KRUT, Kritisk utbildningstidskrift*, 133/134 (1-2), 27–44.
- Hasselskog, P. (2010). *Slöjdlärares förhållningssätt i undervisningen* (Doktorsavhandling). Göteborg: Göteborgs universitet.
- Hasselskog, P., & Hermansson, L. (2017). Reviderat kommentarmaterial till kursplanen i slöjd och svar från Skolverket om det ’digitala’. *Slöjdläraryrket*. [webbsida] Hämtad 2018-01-26 från: <http://slojdlararportalen.se/reviderat-kommentarmaterial-till-kursplanen-i-slojd-och-svar-fran-skolverket-om-det-digitala/>
- Heath, C. (2017). Makerkultur – huvudets och handens arbete. I M. Rylander Lundström (Red.), *Slöjd i en digital skola* (s. 157–174). Stockholm: Lärarförlaget.
- Hofverberg, H. & Kronlid, O. D. (2017). Human-material relationships in environmental and sustainability education – an empirical study of a school embroidery project. *Environmental Education Research*. DOI: 10.1080/13504622.2017.1358805.

- Hofverberg H., Kronlid, D. & Östman, L. (2017). Crafting sustainability? An explorative study of craft in three countercultures as a learning path for the future. *Nordic Journal of Science and Technology Studies*, 5(2) 8–21.
- Hofverberg, H., & Maivorsdotter, N. (2017). Recycling, crafting and learning – an empirical analysis of how students learn with garments and textile refuse in a school remake project. *Environmental Education Research*. DOI: 10.1080/13504622.2017.1338672.
- Holmberg, A. (2009). *Hantverksskicklighet och kreativitet: kontinuitet och förändring i en lokal textilläroarutbildning 1955–2001* (Doktorsavhandling). Uppsala: Uppsala universitet.
- Holmberg, A., & Hasselskog, P. (2014). Slöjden och slöjdämnet på 2000-talet. I S. Hartman (Red.), *Slöjd, bildning och kultur: Om pedagogisk slöjd i historia och nutid* (s. 178–196). Stockholm: Carlssons.
- Holmberg, A., Porko-Hudd, M., & Samuelsson, M. (2017). Allt kan transformeras till ett användbart läromedel. *Techne Serien A*, 24(2), 76–92.
- Jeansson, Å. (2017). *Vad, hur och varför i slöjdämnet; Textillärares uppfattningar om innehåll och undervisning i relation till kursplanen* (Doktorsavhandling). Umeå: Umeå universitet.
- Knutes, H. (2009). *Gestaltandets pedagogik: om att skapa konsthantverk* (Doktorsavhandling). Stockholm: Stockholms universitet.
- Law, J., & Mol, A. (1995). Notes on Materiality and Sociality. *The Sociological Review*, 43, 274–294.
- Lindblad, S., Linde, G. & Næslund. (1999). Ramfaktorteori och praktiskt förnuft. *Pedagogisk forskning i Sverige*, 4(1), 93–109.
- Lindström, K. & Ståhl, Å. (2014). *Patchworking publics-in-the-making; Design, media and public engagement* (Doctoral thesis). Malmö: Malmö university.
- Marteus, A-C. (2016, 5 januari). Hur många smörknivar tål Sverige?: Handgjorda smörknivar och gosedjur i all ära: det är dags att dra ner på slöjden i skolan. *Expressen*. Hämtad 2016-11-02, från <http://www.expressen.se/ledare/ann-charlotte-marteus/hur-manga-smorknivar-tal-sverige/>
- Mäkelä, E. (2011). *Slöjd som berättelse: om skolungdom och estetiska perspektiv* (Doktorsavhandling). Umeå : Umeå universitet.
- Prop. 2009/10:89. *Bäst i klassen – en ny läroarutbildning*. Tillgänglig: <https://www.regeringen.se/rattsligadokument/proposition/2010/02/prop.-20091089/>
- Prop. 2011/12:1. *Budgetproposition för 2012*. Tillgänglig: <https://www.regeringen.se/rattsligadokument/proposition/2011/09/prop.-2011121/>
- Regeringskansliet. (2017). *Stärkt digital kompetens i skolans styrdokument* (Promemoria). Tillgänglig: <https://www.regeringen.se/493c41/contentassets/acd9a3987a8e4619bd6ed95c26ada236/informationsmaterial-starkt-digital-kompetens-i-skolans-styrdokument.pdf>
- Rosenfeld Halverson, E. & Sheridan, K. (2014). The Maker Movement in Education. *Harvard Educational Review*, 70(6), 898–920.
- Sahlström, F. (2008). *Från lärare till elever, från undervisning till lärande: utvecklingslinjer i svensk, nordisk och internationell klassrumsforskning* (Vetenskapsrådets rapportserie, nr 9) Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Sigurdson, E. (2014). *Det sitter i väggarna: en studie av trä- och metallslöjdens materialitet, maskulinitet och förkroppsliganden* (Doktorsavhandling). Umeå: Umeå universitet.
- Sigurdson, E. (2018). Slöjd i nutiden – möjligheter och utmaningar. I E. Skåréus (Red.), *Estetiska ämnen och genus* (s. 161–172). Stockholm: Gleerups.
- SFS 1977:263. *Högskoleförordning*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- SFS 1992:1434. *Högskolelag*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- SFS 2010:800. *Skollag*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- SFS 2013:70. *Förordning om statsbidrag till skolhuvudmän som inrättar karriärsteg för lärare*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- SFS 2013:83. *Förordning om dels fortsatt giltighet av förordningen (2011:689) om vissa behörighetsgivande examina för legitimation som lärare och förskollärare och om högskoleutbildningar för vidareutbildning av lärare som saknar lärarexamen, dels om ändring i samma förordning*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- SFS 2017:1236. *Förordning om ändring i skolförordningen (2011:85)*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- SKOLFS 2016:61. *Skolverkets föreskrifter om statsbidrag för höjda löner till lärare och vissa andra personalkategorier*. Stockholm: Skolverket.
- SKOLFS 2017:11. *Förordning om ändring i förordningen (SKOLFS 2010:37) om läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet*. Stockholm: Skolverket.

- Skolverket. (1993). *Slöjd. Huvudrapport*. (Skolverkets rapport nr. 24). Stockholm: Liber distribution.
- Skolverket. (2005). *Nationella utvärderingen av grundskolan 2003. Ämnesrapport Slöjd* (Ämnesrapport till rapport 253). Stockholm: Fritzes.
- Skolverket (2011a). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*. Stockholm: Fritzes.
- Skolverket (2011b). *Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola 2011*. Stockholm: Fritzes.
- Skolverket. (2015). *Slöjd i grundskolan: En nationell ämnesutvärdering i årskurs 6 och 9* (Rapport 425). Stockholm: Fritzes.
- Skolverket. (2016). *Redovisning av statsbidraget för karriärtjänster 2016*. [Webbsida]. Hämtad 2018-05-30, från https://www.skolverket.se/polopoly_fs/1.258235!/Redovisning%20av%20Karri%C3%A4rtj%C3%A4nster%2016%20webben.pdf
- Skolverket. (2017a). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011 (Reviderad 2017)*. Stockholm: Elanders Sverige AB.
- Skolverket. (2017b). *Kommentarmaterial till kursplanen i slöjd. Reviderad 2017*. Stockholm: Fritzes.
- Skolverket. (2018a). Statistikdatabasen Siris. *Grundskolan - Personalstatistik med behörighet - per ämne och kategori*. Hämtad 2018-02-05, från <https://siris.skolverket.se/siris/f?p=Siris:1:0>
- Skolverket. (2018b). Statistikdatabasen Siris. *Grundskolan - Personalstatistik, åldersfördelning*. Hämtad 2018-05-30, från <https://siris.skolverket.se/siris/f?p=Siris:1:0>
- Slöjdlärarportalen*. (2018). [Webbsida]. Hämtad 2018-05-30, från <http://slojdlararportalen.se>
- Stenlås, N. (2017). Skolreformer och lärarprofessionalism. I P. Kornhall, P. Evers, J., & R. Kneyber (Red.), *Flip the system: Förändra skolan från grunden* (s. 229–245). Lund: Studentlitteratur.
- Sundberg, D. (2015). Läroplansmodeller i den svenska läroplansutvecklingen. I N. Wahlström (Red.), *Läroplansteori och didaktik* (s. 71–96). Malmö: Gleerups.
- Sveriges Riksdag. (2016/17). *Forskarskolor för lärare och förskollärare – en uppföljning av fyra statliga satsningar*. Hämtad 2018-05-30, från <http://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/rapport-fran-riksdagen/forskarskolor-for-larare-och-forskollarare> -
- Teaching and Learning Practical Embodied Knowledge*. (u.å). [webbsida]. Hämtad 2018-05-30, från <http://www.edu.uu.se/research/curriculumstudies/smed/projects/>
- Weaver-Hightower, M. B. (2008). An Ecology Metaphor for Educational Policy Analysis: A Call to Complexity. *Educational Researcher*, 37(3), 153–167.
- Westerlund, S. (2011). Törs jag komma in?: textilslöjdens feminina genusladdning och elevers könsbundna val. I *Tilde* (Rapport nr. 14. Genus & estetiska ämnen). (s. 109–150). Umeå universitet: Institutionen för estetiska ämnen.
- Westerlund, S. (2015). *Lust och olust – elevers erfarenheter i textilslöjd* (Doktorsavhandling). Umeå: Umeå universitet.
- Westerlund, S., & Sigurdson, E. (2018). Slöjdämnetts historia i skolan – isärhållande och kön. I: Skåréus, E. (Red.). *Estetiska ämnen och genus* (s. 83–104). Stockholm: Gleerups.
- Öqvist, A. (2009). *Skolvardagens genusdramaturgi: en studie av hur femininiteter och maskuliniteter görs i årskurs 5 med ett särskilt fokus på benämningar som hora och kärring* (Doktorsavhandling). Luleå: Luleå tekniska universitet.

Peter Hasselskog: PhD, universitetslektor och legitimerad slöjdlärare. Arbetar som forskare och slöjdläroinbildare vid Högskolan för design och konsthantverk (HDK) på Göteborgs universitet

Annelie Holmberg: PhD, universitetslektor i textilvetenskap vid Konstvetenskapliga institutionen, Uppsala universitet och legitimerad slöjdlärare. Forskar i textilvetenskap med fokus på hantverk och praktisk kunskap.

Stina Westerlund: PhD, universitetslektor i pedagogiskt arbete och legitimerad lärare i slöjd och svenska. Arbetar som forskare och läroinbildare vid Institutionen för estetiska ämnen, Umeå universitet